

ERMƏNİ TERROR VƏ QULDUR BİRLƏŞMƏLƏRİNİN BƏŞƏRİYYƏTƏ QARŞI CİNAYƏTLƏRİ

(XIX-XXI əsrlər)

MÜXTƏSƏR XRONOLOJİ ENSİKLOPEDIYA

1860-1870-ci illər. Tərtər kəndi. Tədqiqatçı V.L.Veliçkoya görə həmin dövrdə erməni quldur dəstələri müntəzəm olaraq rus əhalisinə qarşı öz qəddarlığı ilə fərqlənən cinayətlər törədirdilər: “Aydın faktlara mürciət edək. Yelizavetpol quberniyasının Tərtər kəndində lazımi ehtiyat tədbirləri görülmədən onlarla rus ailəsi məskunlaşdırılır. Payız və qış pis keçmir. Yazağzı isə iki fəlakət ortaya çıxır: malyariya və erməni intriqası. Qonşuluqda köçüb məskunlaşan ermənilərin rəhbəri - təşviqatçı peyda olur ki, o da onlara rusları sıxışdırıb çıxarmağı məsləhət görür. Bu sıxışdırılma əsl vəhşiliklə həyata keçirilir. Xəncərlə silahlanmış erməni quldur dəstələri rusların içməli suya yollarını kəsir, içməli su götürdükləri çayları isə ermənilər müntəzəm surətdə peyin, heyvan cəsədləri və hər cür çirkəblərlə zəhərləyirdilər. Qəsəbədə elə xəstəliklər başlayır ki, tək-cə onları düşünməklə adamın tükləri biz-biz durur. İnsanlar diri-diri çürüyür, bədənləri pis iy verən yaralarla örtülür, əziyyətdən qıvrılırdılar. Bu dəhşətlər barədə xəbər qubernatora çatdıqda Tərtərə erməni millətindən olan həkim göndərilir. O isə dərman əvəzinə əzab-əziyyət çəkən ruslara belə məsləhətlər verirdi: “Rədd olun ruslar, rədd olun rus itləri, yoxsa siz hamınız burada gəbərəcəksiniz”. Həmin kəndin əhalisinin üçdə iki hissəsi tələf olmuş, qalanları isə hərə bir tərəfə dağılımışdır”.

Rus tədqiqatçısı, qafqazşünas V.L.Veliçko “köçkün ermənilər” ifadəsini təsadüfən işlətmir. XX əsrin əvvəllərində yaşamış başqa bir rus alimi K.N.Şavrovun məlumatına görə “1828-ci ildən 1830-cu ilədək Cənubi Qafqaza 40 min nəfərdən çox erməni İrandan və 84 min isə Türkiyədən köçürülmüş, onları Yelizavetpol (Gəncə - red.) və İrəvan quberniyalarının ən yaxşı hökumət torpaqlarında məskunlaşdırmışlar. Yelizavetpol quberniyasının dağlıq hissəsi (Dağlıq Qarabağ - red.) və Göyçə gölünün sahillərində həmin bu erməniləri müsəlmanların şəxsi əmlakı olan ərazilərdə yerləşdirirdilər. Eyni zamanda yalan şəhadətdən istifadə edərək torpaqsız gəlmələr olan ermənilər dövlət torpaqlarının böyük bir hissəsini zəbt etdilər”. Bu barədə Rusiyanın Van və Ərzurumda konsulu general Mayevskinin xatirələrində də danışılır. Bu genişmiqyaslı miqrasiya proseslərinin bilavasitə təşkilatçısı A.S.Qriboyedov isə yazırdı: “Ermənilər müsəlman mülkədarlarının torpaqlarında məskunlaşdırılmış, ... müsəlmanları sıxışdırırlar və onların narazılığı getdikcə artmaqdadır. Biz müsəlmanlara indiki sıxışdırmalarla, bunun uzunmüddətli olma-

yacağı ilə barışdırmaq, onların qəlbindən torpaqlarına müvəqqəti buraxdıqları ermənilərin həmişəlik onların torpaqlarını əllərindən alacaqları qorxusunu kökündən kəsmək üçün nə kimi təliqlər etmək üzərində çox düşünüb-daşınmışdıq”.

30 sentyabr 1885-ci il. İstanbul. Türkiyə. Erməni terror təşkilatlarının fəalları tərəfindən (bəzi tədqiqatçıların fikrincə, “Qnçak” təşkilatının əzəli həmin yaraqlılar tərəfindən qoyulmuşdur, digərləri əmindirlər ki, söhbət 1885-ci ildə Vanda varlı-hallı erməni bankiri Mkrtiç Portakalyanın oğlu tərəfindən yaradılmış “Armenikan” terror təşkilatının fəallarından gedir. Onların məqsədi Avropada erməni diasporunu inqilabi terror bayrağı altında toplamaq idi) İstanbulun Kumkapı məhəlləsində polislə toqquşma törədilmişdir. Polislər və qeyri-erməni millətindən olan mülki əhali arasında bu hadisə nəticəsində həlak olanlar var idi. Dinc nümayiş keçirilməsi barədə qabaqcadan verdikləri bəyanatın əksinə olaraq erməni fəalları silahlı gəlmişdilər. Şəhər 3 gün ərzində terrorçular və onların silahdaşlarının əməlləri üzündən iflic vəziyyətinə düşmüşdü.

“Qnçak” erməni təşkilatına gəldikdə isə 1907-ci il tarixli 342 sayılı “Russkaya mısı” qəzetinə görə “səksəninci illərin axırlarında Tiflis şəhərində erməni millətindən olan bir neçə məktəb müəllimi qrup təşkil edərək “Qnçak” (“Haray”) jurnalını buraxmağa başladılar. Bu partiyanın başlıca proqramı üç dövlətin - Rusiya, Türkiyə və İranın ərazilərində yaşayan bütün erməniləri öz bayraqları altında toplamaq və birləşərək qondarma “böyük Ermənistan” yaratmaqdan ibarət idi”. “Qnçak” erməni təşkilatının rəsmən yaranış tarixini 1886-cı il hesab etmək olar. Belə ki, həmin ildə Cenevrədə Avetis Nazarbekyan, Maro Vardanyan, Qabriel Kafiyən və Ruben Xanazatyən təşkilatın proqramının əsas müddəalarını elan etdilər ki, bu da tədqiqatçılara onu terror təşkilatı kateqoriyasına aid etməyə imkan verir. Belə ki, “Qnçak”ın proqramının 4-cü maddəsində deyilir: “Qarşıya qoyulmuş məqsədlərə nail olmaqdan ötrü inqilabi hökumət aşağıdakı üsullara əl atmalıdır: təbliğat, təşviqat, terrorizm, tərribat təşkilatlarının yaradılması... Təşviqat və terrorizm insanların daha güclü və cəsarətli olmasına xidmət etməlidir”. “Qnçak” erməni terror təşkilatının proqramının digər maddəsində deyilir: “Türkləri və kürdləri hər bir şəraitdə öldürmək, öz məqsədlərini satan ermənilərə rəhmi gəlməmək, onlardan qisas almaq”.

1885-ci il. Almaniyanın “Forverst” qəzetində tanınmış alman jurnalisti Vilhelm Libknext erməni hərəkatını erməni terror komitələrinin və hər şeydən əvvəl, rəsmən yaxın vaxtlarda təsis olu-

nacaq “Qnçak”ın fəaliyyətinin nəticəsi kimi səciyyələndirmişdir. Eyni zamanda müsəlman əhalisinə qarşı erməni təbliğatı güclənirdi. Belə ki, ermənilərin Tiflisdə nəşr olunan “Mşak” qəzetinin redaktoru müsəlmanlara torpaqları boşaltmaq və “Ərəbistan səhrasına köçməyi” təklif edirdi.

O dövrün materiallarının tədqiqi belə bir versiyanı təsdiq edir ki, istər Qafqazda, istərsə də Türkiyədə erməni terror təşkilatlarının yaradılmasının arxasında M.T.Loris-Melikov dururdu. Onun yaratdığı silahlı dəstələr ərzaq karvanlarına basqın edir, siyasi qətlər törədirdilər. Rusiyanın görkəmli dövlət xadimi S.Y.Vitveye görə böyük knyaz Mixail Nikolayeviç “Qafqazda canişin olduğu zamanlar yalnız adda orduya komandanlıq edir, ixtiyar sahibindən çox nümayəndəli rol oynayırdı”. Əslində isə Qafqazda Türkiyə ilə müharibə aparan rus ordusuna Rusiyada heç bir kübar titulu olmayan M.T.Loris-Melikov rəhbərlik edirdi. Rusiya dövlətinin bayrağı altında o, həm Qafqazda, həm də Türkiyədə qarmaqarışlıq salaraq daim vəziyyətin kəskinləşməsinə səbəb olur və bu da adətən erməni terror və quldur dəstələri tərəfindən müsəlmanların qırğını ilə başa çatırdı.

Yeri gəlmişkən, sonralar Fransa səfiri Kambon 5 oktyabr 1894-cü il tarixli məlumatında “idarəsi hazırda Tiflisdə yerləşən” “Qnçak” terror təşkilatının fəalları tərəfindən süni şəkildə şişirdilmiş “erməni məsələsinə” toxunacaqdır. Fransa səfiri güman da etməzdi ki, bu prosesin başlıca ideoloqu etnik erməni olan M.T.Loris-Melikovdur. Bu həmin şəxsdir ki, 1870-1880-ci illərdə erməni terrorizminin inkişafına səbəb olmuş və onun ideya özəyini Tiflisdə - Rusiyanın Qafqazdakı canişininin qərarahında yaratmışdır.

Gerçəklik isə belə idi: Qafqaz canişini böyük knyaz Mixail Nikolayeviçin başı Tiflisdə öz dostları üçün hər cür eys-ışrət məclisləri qurmağa qarışdığı bir zamanda Loris-Melikov əllərini qoynuna qoyub oturmamışdı. “Erməni ideyalarına” yardım kimi kürd terror qrupları təşkil etmək cəhdləri boş çıxsa da, o, rus ordusuna kifayət qədər böyük sayda özlerini “erməni məqsədləri uğrunda sadıq mübarizlər” kimi göstərmiş böyük sayda etnik erməniləri daxil edə bilmişdir. Onun dövründə erməni terrorçuları Rusiya bayrağı altında fəaliyyət göstərirdilər (vaxt keçəcək bayraq dəyişəcək: qırmızı - sovet, sonradan svastikalı faşist bayrağına, sonra yenə də qırmızıya, ... yaşıl - müsəlman bayrağına və s.). Qraf rütbəsi və Rusiyanın daxili işlər naziri vəzifəsini alandan sonra Loris-Melikov erməni terrorçularının Türkiyədən Rusiyaya köçməsinə və onların dövlət fəaliyyətinə cəlb edilməsinə yardım etmişdir. Y.Pompeyev yazırdı: “Rusiyadan ermənilər Lo-

ris-Melikov 1881-ci ildə II Aleksandrın qətlindən sonra imperiyanın daxili işlər naziri vəzifəsindən istefa verdikdən sonra özləri imtina etdilər”.

1890-1892-ci illər. Erməni terror təşkilatı “Qnçak” tərəfindən üç il ərzində 65 min silahsız müsəlman - türk və kürd məhv edilmişdir. Sonradan bəlli olduğu kimi, “Qnçak” Türkiyə təbəqəsi olan dinc əhaliyə qarşı bu qırğın hərəkatına etnik erməniləri cəlb etmiş və onlardan xüsusi cəza dəstələri təşkil etmişdir.

“Qnçak” terror təşkilatının erməni cəza dəstələrinin qurbanları arasında qocalar, qadınlar, uşaqlar vardır. Qəddarlıq təkmilləşdirilmiş edam və cəzalarla müşayiət olunurdu. Müsəlman ruhanilərinin əl-ayağını bağlayıb islama məxsus çap və əlyazma relikviyalardan ibarət tonqala atırdılar. Cinayət o dərəcədə aşkar idi ki, “Qnçak” rəhbərləri ictimai ifşa olunmaqdan qorxaraq xarici ölkələrə mühacirət etmək məcburiyyətində qalmışdılar. Onların əksəriyyəti öz adlarını fransız, italyan, ərəb, türk adlarına dəyişmişdilər. Səciyyəvi haldır ki, bir əsr keçdikdən sonra da erməni diasporunun yaradılma ssenarisi dəyişməyəcəkdir. Növbəti dəfə münaqişə törədərək erməni fəalları dərhal xaricə üz tuturlar. 1989-cu il tarixli “Nedelya” qəzeti yazırdı: “Yəqin ki, ermənilərin əsas etibarilə hansı ölkələrə üz tutmalarını öyrənmək maraqsız deyildir. Bir payda olaraq bu - Amerika və Kanadadır. Əlbəttə, Avropaya da gedənlər var... Ermənilər bütün dünyaya səpələniblər”. Yeri gəlmişkən, sonralar erməni terror təşkilatlarının bəzi liderləri ümumilikdə etiraf edəcəklər ki, lap əzəldən öz xalqların təhlükəli cinayət yolu ilə - kütləvi qırğınlar, repressiyalar yolu ilə aparmış və bununla da erməni xalqını bütün bəşəriyyətdə qarşı qoymuşlar. Belə ki, 1923-cü ildə Buxarestdə qurultayda çıxış edərkən Ovanes Kaçaznuni demişdir: “Biz öz beynimizdə xam xəyallardan ibarət iqlim yaratmışdıq. Biz arzularımızı digərlərinin beynlərinə yeridirdik, biz gerçəklik hissini itirmişdik”. Özünün inqilabi qəddarlığı ilə tanınmış V.İ.Lenin bunu çox-çox qabaqlar - “Qnçak” liderləri ilə tanış olduğu zamanlar başa düşmüşdür. Həmin təşkilatın üzvlərinin bir hissəsi artıq “Ermənistan Sosial-Demokrat Federasiyası” bayrağı altında çıxış edirdi. Həmin illər ümumdünya inqilab ideyasının imicinə xələl gəlməsindən qorxaraq Lenin öz silahdaşlarını xəbərdar edirdi: “Ermənistan Sosial-Demokrat Federasiyası”na görə sizi qəti xəbərdar edirəm. Əgər siz bu camaatı rus konfransına, yəni Rusiyada işləyən təşkilatların konfransına buraxsanız, başdan-ayağa çirkəbə batacaqsınız. Qafqazlı yoldaşların hamısı bu quldur dəstəsinin əleyhinədir”.

1890-cı il. Tiflis. Gürcüstan. Tiflis şəhərində

Kristofor Mikaelyan, Simon Zavareyan və Stefan Zoryan tərəfindən “Daşnaqsütyun” - “Erməni inqilab ittifaqı” təşkilatının əsası qoyulur və bu təşkilat öz sələfləri “Armenikan” və “Qnçak”ın terror, faşist ənənələrini davam etdirir. “Daşnaqsütyunun tarixi” əsərində erməni müəllifi M.Varandyan daşnaq terror təşkilatının əsas cizgilərini belə ümumiləşdirmişdir: “Daşnaqsütyun” Komitəsinin ən mühüm şüarı hər hansı zahiri vəziyyətdən asılı olmayaraq türkləri məhv etməkdən ibarətdir”. Daşnaqlar özlərinin 1892-ci ildə keçirilmiş I qurultayında “silahlı birləşmələrin təlimi və hazırlanması, inqilabi komitələrin yaradılması, hökumət məmurlarına qarşı terror-dan istifadə” strategiyasını işləyib hazırlamış və təsdiqləmişdilər. Rusiyanın arxiv sənədlərinə görə 1892-ci il qurultayının nümayəndələri tərəfindən “Ermənilərin silahlandırılması və təşkilatlanması, terror aparılması, hökumət nümayəndələri və müəssisələrin iflasi” haqqında müddəalar qəbul edilmişdir. Partiyanın nizamnaməsinə əlavə edilmiş protokol xüsusilə diqqəti çəkir: ən yüksək konspirasiya tətbiq edilmiş, bəzi protokollar qərb bürosunun arxivinə verilmişdir. Beləliklə, ən mühüm qərarlar belə təşkilatın ali orqanlarından gizli saxlanılırdı. Bunlar hansılardır: 1) necə hərəket etməli (taktika); 2) quruluş; 3) intizam; 4) qismən terror. Yunanlarla, makedoniyalılarla, gənc türklərlə və s. yerli ittifaqa girmək və onları öz rəhbərlikləri altına götürmək öhdəliyi (lakin gizli taktikaları sayəsində onlar üçün nəzərə çarpmadan) irəli sürülmüşdür. Partiya uğurla işləyir və genişlənir, özünün bütün enerjisini Türkiyəyə yönəldirdi. Rusiyaya gəldikdə isə açıq-aşkar çıxışlar etmir, əhalini öz əlinə almaq, onu təşkil etməklə kifayətlənirdi. Qurultayda tarixdə ilk dəfə olaraq “Fədailərin hərəkatı” - erməni kamikadzeləri haqqında rəsmi bəyanat verilmişdir. “Fədailər” cəfəng-patoloji “böyük Ermənistan - dənizdən-dənizə uzanan ölkə” yaratmaq ideyasını həyata keçirmək naminə gü-nahsız insanların müntəzəm məhv edilməsinə başlamaqla şöhrət qazanmışdır. “Daşnaqsütyun” erməni təşkilatı yaradıldıqdan 4 il sonra Amerikada nəşr olunan 1894-cü il 15 fevral tarixli “Boston Gerald” qəzeti xüsusilə qeyd edirdi ki, ermənilərin böyük əksəriyyəti yazıb-oxumaq bilmir, Ermənistan, hətta yalnız ermənilərlə məskunlaşmış əlahiddə ölkə olsa belə, özünü idarə etməyə hazır deyildir. Bununla belə, “Daşnaqsütyun” təşkilatının ideoloqları tərəfindən “etnik baxımdan təmiz zonalar” ssenarisinin yaradılması və həyata keçirilməsi ətrafında iş davam etdirilirdi.

(davamı növbəti saylarımızda)